

Moștenirea celui care a fost Dimitrie Cantemir, savant și domn al Țării Moldovei, dăinuie permanent în conștiința urmașilor, dar câți dintre ei au putut aprecia cu adevărat, la justa valoare, opera lui de identitate românească, creștin-ortodoxă și politică? Dacă aruncăm o scurtă privire asupra istoriografiei din fosta URSS, inclusiv din RSS Moldovenească, și, parțial, din actuala Republica Moldova, observăm idei preconceptuate, prejudecăți și aprecieri unilaterale care solicitau și mai solicită acceptarea ideii că adresarea lui Dimitrie Cantemir la Rusia atestă orientarea sa filorusă, că el ar fi urmărit scopul de a alipi Țara Moldovei la Rusia, alipire care ar fi fost o necesitate și o legitate istorică.

Istoriografia sovietică a avut obiectivul primordial de a cultiva opinia legăturilor seculare de prietenie dintre poporul rus și „moldovenesc”, concept ca atare salutar, căci propagarea ideii de prietenie între popoarele lumii este un demers nobil, numai că, în cazul de față, ea era utilizată pentru a justifica prezența teritoriului dintre Nistru și Prut în „familia popoarelor frățești ale URSS”, antrenând în aceasta opera cărturărească a marilor personalități ale neamului românesc și prezentând denaturat activitatea lor politică. De aceea, în conceptul istoriografiei sovietice, Dimitrie Cantemir trebuia, după cum se afirmă într-o sinteză a istoriei RSS Moldovenești, să nutrească „o adâncă simpatie față de Rusia”¹, el trebuia, după cum afirma E. Russev, autorul studiului introductiv la ediția din anul 1974 a operei lui Ioan Neculce *O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei*, să fie ferm convins că „nesuferitul jug otoman putea fi scuturat numai cu ajutorul oștilor rusești aliate”².

Editorii volumului al XI-lea, partea 1, din prestigioasa colecție de documente *Письма и бумаги императора Петра Великого*, publicat la Moscova în anul 1962, considerau actul din 13 aprilie 1711 un tratat moldo-rus. Referindu-se la statutul politico-juridic al Moldovei prin prisma actului nominalizat, ei afirmă că țara a intrat în *supușenie* rusă, Moldova se *alipea* la Rusia, dar cu *păstrarea independenței* depline în afacerile interne. Totodată, se credea că prin acest tratat, Moldova își menținea *statutul de stat suveran*³. Mohov însușește perfect tot această calambur terminologic și, fără a face referințele de rigoare, scrie că prin tratatul din 1711 „intrarea Moldovei în supușenie rusă se îmbina cu menținerea statutului de stat independent, suveran”, țara se desprindea de Turcia înapoiată și „se alipea la Rusia” – țară aflată pe calea progresului⁴. Un simplu joc de cuvinte ale autorilor nominalizați, or, istoria extinderii teritoriale a Rusiei țariste nu cunoaște un asemenea caz când teritoriile „alipite” și-ar fi păstrat independența și suveranitatea. Cu atât mai mult că Diploma din 13 aprilie nu prevedea „alipirea” Moldovei la Rusia, interpretarea dată fiind forțată artificial.

Opinia lui P. Sovietov, exprimată într-un studiu publicat în anul 1975 și care va fi examinată detaliat mai jos, a rămas, intenționat sau nu, neobservată de către istorici.

Istoriografia rusă de la sfârșitul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea, de asemenea, a făcut unele aprecieri ale politicii externe ale lui Dimitrie Cantemir. De exemplu E. Anisimov mai credea în anul 1989 că Dimitrie Cantemir „a promis susținerea trupelor ruse și alipirea Moldovei la Rusia”⁵.

V. Vozgrin, într-un studiu consacrat istoriei tătarilor din Crimeea, îl consideră pe Dimitrie Cantemir urmaș al unui neam tătăresc din Crimeea, care își avea originile încă de la Tamerlan și, în acțiunea antiotomană a domnului Moldovei împreună cu Rusia, nu înțelege mai mult nimic decât o intrigă, o aventură, o „politică absolut personală”, al cărei scop era „de a desprinde Moldova de la Turcia și de a transforma puterea administrativă asupra moldovenilor în ereditară, monarhică”. Opoziția boierească care dorea trecerea sub tutela Poloniei, continuă autorul, urma să fie înfrântă cu

¹ Istoria RSS Moldovenești, Chișinău, 1984, p. 129.

² Ioan Neculce, *O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, 1974 p. 8.

³ *Письма и бумаги императора Петра Великого*, т. XI, Москва, 1962, XI (1), с. 461-462.

⁴ Н. Мохов, *Молдавия эпохи феодализма*, Кишинев, 1964, с. 353.

⁵ Е. Анисимов, *Время петровских реформ*, Ленинград, 1989, с. 215.

ajutorul „metodelor moscovite”, cunoscute deja în Ucraina⁶.

Într-o sinteză consacrată Imperiului Rus din secolul al XVIII-lea se afirmă că „domniile Moldovei și Valahiei (?) au încheiat cu Petru alianțe formale împotriva turcilor, cu condiția proclamării independenței țărilor lor”⁷.

În opinia cercetătoarei L. Boltenkova, în anul 1711 Petru I a încheiat un tratat cu domnul Moldovei Dimitrie Cantemir, tratat care fixa protectoratul Rusiei asupra Moldovei⁸. Cunoscutul istoric rus Y. Vodarski și-a pus drept obiectiv să elucideze opt enigme ale campaniei de la Prut, dar printre ele nu s-a aflat și problema tratatului moldo-rus din anul 1711. Dânsul apreciază actul din 13 aprilie 1711 cu termenii „diplomă”, „tratată formal”, „document”, considerându-l în cele din urmă tratat moldo-rus. „Însemnătatea acestui document a constat în aceea că el declara obiectivul eliberării Moldovei de sub jugul turcesc și încetarea răzmerițelor feudale în lupta nobilimii pentru tronul moldovenesc”⁹, opinie exprimată mult anterior în literatura istorică¹⁰.

Consider necesar să mă refer și la un articol de ziar, publicat în Republica Moldova de P. Șornikov, articol în care Dimitrie Cantemir apare în calitate de „rezident al serviciului secret rusesc” din Constantinopol. Mai mult, semnatarul articolului crede că nu este exclus ca Dimitrie Cantemir să fi primit firmanul la domnia Moldovei în urma unei „operații speciale” a „patrioților moldoveni”, dar cu consimțământul diplomației rusești, iar, devenind domn în Moldova, „Cantemir a încheiat cu Petru un tratat privind colaborarea serviciilor secrete rus și moldovenesc”. Se creează impresia că, pentru prezentarea subiectului dat, autorul articolului a împrumutat de pe undeva scenariul unui film artistic de acțiune despre spioni. Nu-mi rămâne decât să-i urez succese autorului în procesul de căutare a „tratatului” de colaborare dintre serviciile secrete rus și moldovenesc de la 1711. Scopul strategic al lui Dimitrie Cantemir, al clasei politice din Moldova și chiar al poporului, afirmă în continuare autorul, era „unirea Moldovei cu Rusia”, obiectiv care a fost atins doar parțial peste 101 ani după campania de la Prut, când în componența Imperiului Rus a intrat partea de răsărit a statului moldovenesc, Basarabia.

E regretabil că P. Șornikov nu a făcut cunoștință cu opinia academicianului sovietic E. Tarle, unul dintre coautorii „Istoriei diplomației”, publicată în URSS în 1945. Așa ar fi aflat că în capitoul „Despre metodele diplomației burgheze”, la subpunctul „Metoda amenințărilor sistematice și terorizarea adversarului”, reputatul savant E. Tarle examinează cazul Basarabiei și scrie că negocierile purtate de „satirul chior” M. Kutuzov cu marele vizir al Porții, utilizarea de către primul a misiunii contelui Narbonne, trimis de Napoleon la Vilno, amenințarea făcută de reprezentantul țării că, dacă Poarta nu cedează, se va încheia pacea și alianța cu Franța și, drept consecință, va urma împărțirea Imperiului Otoman între cele două mari puteri ale timpului, Rusia și Franța. E. Tarle subliniază că, în urma acestor amenințări subtile, marele vizir a mers la cedări neașteptate și M. Kutuzov a adus din București tratatul prin care Rusia primea bogata Basarabie, neutralitate din partea Turciei și, nu doar că nu a plătit nimic, dar, nitam-nisam, a primit de la turci o bogată anexă funciară. Concluzia lui E. Tarle este concludentă: „Succesul lui Kutuzov de la București poate servi drept exemplu clasic al utilizării reușite a metodei de amenințare subtilă...”¹¹.

P. Șornikov nu-i uită nici pe „agenții românismului”, care, chipurile, nu-i vor ierta niciodată lui Dimitrie Cantemir „patriotismul moldovenesc” exprimat în *Descrierea Moldovei*¹². Păcat că autorul nu a citit *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor* înainte de a se pronunța asupra caracterului patriotismului marelui cărturar.

Mai recent, un articol consacrat campaniei de la Prut a armatei ruse din anul 1711 apare sub

⁶ В.Е. Возгрин, Исторические судьбы крымских татар, Москва, 1992, (http://kitap.net.ru/vozgrin-part08.php-#08_03).

⁷ Россия, Империя в XVIII веке (<http://www.rulex.ru>) ©Павел Каллиников, 1997-2006).

⁸Л. Болтенкова, „Россия унитарная: миф или реальность?”, Казанский федералист, 4(12), 2004 (http://www.kazanfed.ru/dokladi/jornal/kazfed_12.pdf).

⁹ Я.Е.Водарский, Загадки Прутского похода Петра 1, Москва, 2004, с.50.

¹⁰ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, 1962, XI (1), с. 462.

¹¹ История дипломатии, том третий, Москва-Ленинград, 1945, с. 739-740.

¹² П. Шорников, Философ среди королей. Дмитрий Кантемир знаменует исторический выбор Молдавии”, în: Независимая газета, 21.12.1999.

semnătura lui V. Țvircun. Autorul consideră că „la 13 aprilie 1711, la Luțk a fost încheiat tratatul între Principatul Moldovenesc și Statul Rus”, conform căruia „Moldova era primită în componența Rusiei cu păstrarea autonomiei și a tuturor legilor și obiceiurilor vechi”¹³. Autorul mai crede că printre documentele discutate de consiliul militar convocat la Luțk de Petru I a fost și „Diploma de salvagădare (de garanție)” eliberată lui Dimitrie Cantemir și semnată de Petru I și G. Golovkin¹⁴.

În istoriografia românească s-au făcut în ultimul timp unele încercări de reapreciere a acțiunilor lui Dimitrie Cantemir, totuși opiniile enunțate nu le depășesc pe cele anunțate anterior. Spre exemplu, într-un studiu publicat în anul 1990, Valeriu Veliman afirma că la 13 aprilie 1711 Dimitrie Cantemir a încheiat un „tratată de prietenie” cu țarul Petru I¹⁵. Paul Cernovodeanu, referindu-se la actul din 13 aprilie 1711, scrie că domnul Moldovei a reușit să obțină de la țar „diploma (sau, cum a fost denumit impropriu, tratatul) de la Luțk din 13/24 aprilie 1711, ce urma, în caz de victorie, să asigure Moldovei un regim de completă autonomie sub garanția Rusiei, transformând principatul într-un stat monarhic centralizat”¹⁶.

Mai recent, Marian Stroia crede că diploma pentru Dimitrie Cantemir din 13 aprilie 1711 „consfințează acordul politic de alianță între cele două părți”¹⁷.

Radu Mârza nu se îndoiește de „opțiunile filoruse” ale lui Dimitrie Cantemir, pe care le-a păstrat în taină „până la izbucnirea războiului ruso-turc”, promovând o politică de fidelitate, cel puțin aparentă, față de Înalta Poartă și cultivând „incertitudinea boierilor până în clipa intrării trupelor rusești în Moldova”. Celelalte evenimente militare și politice ale acestui război, spre exemplu tratatul de la Luțk, „ne sunt bine cunoscute” conchide autorul¹⁸.

Prea multe confuzii, prea multe erori în explicarea politicii externe a lui Dimitrie Cantemir, prea multe scenarii obscure, destulă dezinformație cu caracter istoric: toate la un loc încarcerează în discuții sterile prezentarea adecvată a evenimentelor ce țin de relațiile moldo-ruse derulate în anul 1711.

* * * *

Sistemul de tratate de la Karlowitz a adus mult așteptata pace între țările „Ligii sfinte” și Imperiul Otoman. Poarta, în pofida insistențelor Poloniei, care, conform lui Ioan Neculce „încă cere tare Țara Moldovei”, ar fi reproșat că „Țara Moldovei nu pot să o de, să le fie lor podani, că este volnică, că turcilor îi închinată, nu-i luată cu sabia”¹⁹. În consecință, conform tratatului polono-otoman, semnat în ianuarie 1699, Țara Moldovei rămânea în continuare sub suzeranitatea Imperiului Otoman²⁰.

Pacea de la Karlowitz a instituit și o nouă conjunctură politică a marilor puteri europene. Imperiul Habsburgic, care obținuse de la otomani Principatul Transilvaniei, începe o luptă îndelungată pentru „moștenirea spaniolă”, iar „problema orientală” se plasează pe un plan secundar în politica externă a Casei de Austria. Republica nobiliară Polonă a ieșit istovită din îndelungatul război cu otomanii și influența ei asupra Moldovei s-a diminuat simțitor.

Rusia, care – la Karlowitz – semnase cu Imperiul Otoman doar un armistițiu pe doi ani de zile, continuă negocierile cu Poarta și, în iulie 1700, semna tratatul de pace de la Constantinopol²¹.

¹³ Victor Țvircun, Campania de la Prut din anul 1711, în: Revista de istorie a Moldovei, 3-4, 2006, p.7.

¹⁴ Victor Țvircun, Campania de la Prut din anul 1711, în: Revista de istorie a Moldovei, 3-4, 2006, p.9.

¹⁵ A. Veliman, Relațiile româno-otomane în vremea lui Constantin Brâncoveanu, în: Revista arhivelor, 2, 1990, p. 133.

¹⁶ Paul Cernovodeanu, În vâltoarea primejdiilor. Politica externă și diplomația promovate de Constantin Brâncoveanu, 1688-1714, București 1997, p. 31.

¹⁷ Marian Stroia, Prima confruntare ruso-turcă pentru supremație la Dunărea de Jos la începutul secolului al XVIII-lea: campania de la Prut, în: Revista de istorie, 1-2, 2004, p. 45.

¹⁸ Radu Mârza, Rusia, slavii și slavonismul în viața și opera lui Dimitrie Cantemir, în: Apulum, XLI, 2004, p. 423-424.

¹⁹ Ioan Neculce, O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei, Chișinău, 1974, p. 176.

²⁰ E. Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria românilor, vol. 5/1, 1650-1699, București, 1885, p. 524-528.

²¹ Т.К. Крылова, Русская дипломатия на Босфоре в начале XVIII в. (1700-1709), în: Исторические записки, Т. 65, Москва, 1959, с. 250.

După aceasta Petru I începe un îndelungat război împotriva Suediei pentru a obține ieșire la Marea Baltică. În așa fel, „problema orientală” este lăsată și de Moscova pentru o rezolvare ulterioară. Despre acest fapt ne vorbește destul de limpede și răspunsul țarului Petru I domnului Moldovei Constantin Duca, care solicita în anul 1701 ca țarul „să-l primească ca supus al său și să-l aibă sub ocrotirea sa domnească și să binevoiască a-i da titlul de cneaz de udel și cavalier al Măriei Sale, acordându-i în danie un județ oarecare, precum domnul Țării Românești a primit de la cesar”²². Cu toate că este vorba doar de persoana domnului Moldovei, Petru I îi refuză cererea: „Nu este cu putință să fie primit ca supus, întrucât este al sultanului; a-l face cneaz ... s-a trimis mai târziu, iar în ceea ce privește tot binele și mila să nu i se refuze din datoria noastră creștinească”²³.

Înfrângerea trupelor suedeze în bătălia de lângă Poltava din vara anului 1709 și fuga lui Carol al XII-lea în „raiaua” otomană Bender aveau să modifice esențial teatrul de război al Rusiei prin apariția unui nou adversar – Imperiul Otoman. După cum bine se știe, un rol important în declanșarea noului război ruso-otoman l-a jucat regele Suediei Carol al XII-lea.

Petru I releva foarte bine împrejurarea că regele Carol al XII-lea va începe să provoace Poarta pentru a declanșa un nou război împotriva Rusiei, de aceea el se adresa sultanului cu cererea de a respecta tratatul de pace încheiat anterior la Constantinopol. La 3 ianuarie 1710, otomanii promit respectarea tratatului de pace cu Rusia, ceea ce a fost apreciat de Petersburg drept o nouă victorie diplomatică în raporturile cu Poarta²⁴, dar bucuria lui Petru I a fost de scurtă durată – pe 9 noiembrie același an sultanul a declarat război Rusiei, iar pe 18 noiembrie reprezentantul Rusiei la Istanbul Petru Tolstoi a fost luat sub strajă și întemnițat la Yedicule²⁵. În acest răstimp, pe 10 și 14 noiembrie, P. Tolstoi reușește să trimită prin curieri două scrisori în Rusia, ajunse la destinație pe 20 și respectiv 24 decembrie 1710²⁶. Reacția țarului a fost imediată: la 23 decembrie generalii săi primeau porunci categorice să înceapă mișcarea trupelor spre „hotarele moldovenești” și Cameneț-Podolsk²⁷.

De fapt, Moscova a fost informată despre evenimentele din capitala otomană și din Moldova cu cel puțin o săptămână mai înainte. În acest caz este vorba de *Informația* curierului rus K. Dmitriev, alcătuită la 12 decembrie 1710, informație rămasă în afara atenției cercetătorilor. Editorii acestei *Informații* nu indică unde a fost ea scrisă, dar, de regulă, asemenea rapoarte se făceau de către curieri când ajungeau la Moscova pentru a fi prezentate la Departamentul solilor. Numitul curier fixează în *Informația* sa știrea că P. Tolstoi a fost informat de solul domnului muntean că turcii au rupt pacea cu Rusia. K. Dmitriev relatează și despre sosirea sa la Iași unde s-a adresat domnului Nicolae Mavrocordat să-i permită plecarea în Rusia. Însă învoirea s-a târăganat, deoarece peste trei zile domnului Moldovei i-a venit porunca de mazilire și el a fost dus la Poartă, eveniment care s-a produs pe 26 noiembrie 1710²⁸. Curierul rus mai notează în *Informația* sa că aici, la Iași, el a aflat despre aceea că P. Tolstoi a fost arestat și că în Moldova a fost numit un nou domn, Dimitrie Cantemir. În aceste condiții, K. Dmitriev s-a adresat lui Iordache Ruset, caimacamul rămas la Iași pentru a îndeplini temporar funcțiile domnului care încă nu sosise, să-i permită plecarea din capitala Moldovei, acesta însă i-a refuzat și l-a pus sub strajă, de unde curierul rus reușește ulterior să fugă, menționând că din cauza acestor evenimente, s-a reținut la Iași nouă zile²⁹. Așadar, curierul rus părăsește Moldova la începutul lunii decembrie 1710 și reușește să ajungă la Moscova pe data de 12 a aceleiași luni. Dar noutățile aduse de el nu i-au determinat pe ruși să ia careva măsuri, cel puțin ele nu sunt cunoscute. Abia după primirea scrisorii din 10 noiembrie 1710 de la P. Tolstoi, țarul anunță își generalii despre necesitatea pregătirii pentru campania spre hotarele Moldovei.

Urgia Porții s-a răsfrânt și asupra domnului Moldovei Nicolae Mavrocordat (1709-1710),

²² Исторические связи народов СССР и Румынии, Т. III, Москва, 1970, с. 166.

²³ Исторические связи народов СССР и Румынии, Т. III, Москва, 1970, с. 166-167.

²⁴ Е. Анисимов, Время петровских реформ, Ленинград, 1989, с. 214.

²⁵ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, 1962, XI (1), с. 351.

²⁶ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. X, Москва 1956, с. 335-337; 767-768.

²⁷ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. X, Москва, 1956, с. 442-445.

²⁸ Axinte Uricariul, Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei, II, București, 1994, p. 228.

²⁹ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. X, Москва, 1956, с. 770-771.

care a fost mazilit. La insistența hanului Crimeii, sultanul, pe 14 noiembrie, l-a numit domn în Moldova pe Dimitrie Cantemir, care sosește în capitala țării la 10 decembrie 1710. Noul domn avea și porunca tainică a Porții să-l prindă pe domnul Țării Românești și să-l trimită la Istanbul, Constantin Brâncoveanu era învinuit de otomani de legături tainice cu Rusia. Conform afirmației lui Ioan Neculce, marele vizir i-ar fi promis lui Dimitrie Cantemir favoruri considerabile pentru acest „serviciu”: „mare dar și cinste, și în locul lui (a lui Constantin Brâncoveanu – I.E.) tu vei rămâne acolo domn neschimbat”³⁰. Însă această poruncă a Porții nu era finală: Dimitrie Cantemir urma să aștepte reconfirmarea ei din partea sultanului, reconfirmare care așa și nu a mai fost făcută. În atare condiții, domnul Moldovei a început să bănuiască că domnul muntean „ș-au tocmit lucrul” la Poartă și a început să se gândească serios asupra propriei situații.

Referindu-se la numirea lui Dimitrie Cantemir în scaunul Moldovei, Paul Cernovodeanu considera că „turcii au comis însă o eroare capitală, deoarece Cantemir în convingerile sale intime era un vrăjmaș al lor, ca asupritori ai poporului român și ai celor din Balcani și nutrea la eliberarea patriei de sub dominația opresivă a Porții. De aceea, odată instalat în domnie, s-a pregătit în ascuns să treacă de partea noilor adversari ai otomanilor”³¹. Noul adversar al Porții, din toamna anului 1710, era Rusia.

* * * *

Sursele istorice de care dispun în prezent cercetătorii nu permit să ne facem o imagine destul de clară despre faza inițială a orientării lui Dimitrie Cantemir spre Rusia.

Însuși Dimitrie Cantemir, referindu-se la condițiile acceptării scaunului domnesc al Moldovei, afirma, în *Istoria Imperiului Otoman*, scrisă între anii 1714 și 1716, că printre ele era și condiția că atâta timp cât el va domni, nu va plăti turcilor tribut și nu le va oferi peșcheșuri. Dar, la câteva zile după sosirea la Iași, kiehaia marelui vizir i-a solicitat, printr-o scrisoare, peșcheșul pentru sultan și marele vizir, cadou care, sublinia demnitarul otoman, se achită întotdeauna cu ocazia întronării în scaunul țării, și alte „multe nesuportabile sarcine”. În asemenea situație, continuă cărturarul domn, el a văzut la „cât de puțină fidelitate se poate aștepta de la infideli”, de aceea a rupt legătura cu turcii, considerând că este mai bine să sufere ca Iisus Hristos, decât să-și pună speranțele în seducătoarele tezaure ale Egiptului și a trimis o persoană de încredere la țară, oferindu-i acestuia serviciile sale împreună cu principatul său. În continuare, afirma Dimitrie Cantemir, a avut loc „schimbarea asigurărilor de fidelitate reciprocă”³². Așadar, Dimitrie Cantemir afirmă că inițiativa adresării la Petru I îi aparține lui.

Tot în acest volum al *Istoriei Imperiului Otoman* este publicat un studiu aparte cu titlul *Viața principelui Demetriu Cantemiru fostu domnu alu Moldaviei*, însoțit de o notiță explicativă în subsol, în care se afirmă că această biografie aparține probabil lui N. Tindal, traducătorul în limba engleză a *Istoriei Imperiului Otoman*, iar informațiile pentru scrierea ei le-ar fi luat de la Antioh, fiul cel mai mic al lui Dimitrie Cantemir, sau, cum „presupune Müller, chiar și de la Bayer”, fost profesor la Petersburg. Important pentru investigația noastră apare faptul că autorul acestei scurte biografii a lui Dimitrie Cantemir ne informează că domnul s-a supărat rău pe turci din cauza cererilor lor și „din acest moment și-a propus” să se răzbune pe vizir și să folosească această ocazie pentru a-și elibera țara de sub jugul turcesc. Același autor mai afirmă că „din fericire”, în acest timp Petru I a trimis la Dimitrie Cantemir un medic grec, Policala, care i-a propus domnului Moldovei „confederațiune cu Rusia sub condițiuni forte favorabili” (câteva din aceste clauze sunt enumerate - I.E.), clauze care au fost întărite de Petru I la Luțk pe 13 aprilie 1711. Tratatul de la Luțk este considerat de autor „tratat” prin care Moldova „se pune” sub protecția perpetuă a Rusiei, iar când țarul a sosit la Iași „boierii și poporul Moldovei l-au recunoscut suzeranu, și dimpreună cu domnulu

³⁰ Ioan Neculce, O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei, Chișinău, 1974, p.229.

³¹ Paul Cernovodeanu, În vâltoarea primejdiilor. Politica externă și diplomația promovate de Constantin Brâncoveanu, 1688-1714, București 1997, p. 31.

³² Dimitrie Cantemir, Istoria Imperiului Otoman. Creșterea și scăderea lui. Vol. II. De la domnia lui Mahomedu IV până la domnia lui Ahmedu III, adecă de la anul 1683 până la anul 1712, București, 1878, p. 788-789.

loru i-au juratu credință³³. Așadar, autorul acestei succinte biografii a lui Dimitrie Cantemir atribuie inițiativa apropierii dintre Moldova și Rusia țarului Petru I.

Cronicarul moldovean Ioan Neculce, martor ocular al acelor evenimente, ne informează că bănuiala lui Dimitrie Cantemir referitor la soluționarea problemelor avute la Poartă de către Constantin Brâncoveanu, teama de propria mazilire, precum și „vădzând că atunci trage toată creștinătatea bucuria și nădejdea creștinilor, adec-a moscalilor, au început și el a să agiunge cu creștinii și a-i înștiința de la Poartă³⁴. Cu alte cuvinte, în opinia cronicarului, orientarea lui Dimitrie Cantemir spre Rusia a fost determinată de conjunctura politică creată spre sfârșitul anului 1710 – teama de a fi lipsit de scaunul domnesc al Moldovei, începutul războiului ruso-turc și speranța că Petru I va învinge în războiul împotriva Porții. Anume într-un asemenea context, subliniază și Paul Cernovodeanu, domnul Moldovei Dimitrie Cantemir „a putut să dea pe față adevăratele sale sentimente patriotice, începând tratativele de alianță cu rușii³⁵”.

Inițiativa de apropiere de Rusia era foarte riscantă, de aceea, sub motivul că dorește să-i informeze mai bine pe otomani despre intențiile rușilor, Dimitrie Cantemir obține acordul Porții de a trimite la ei soli. Mai mult, prin intermediul capuchehaiei sale la Istanbul, cu care, bănuiește Ioan Neculce, domnul Moldovei „poate-fi că-ș știe și mai înainte voroava”, Dimitrie Cantemir reușește să primească scrisorile lui Petru Tolstoi, reprezentantul Risiei la Istanbul, închis în Edicule și să le trimită lui Petru I, pentru care faptă, credea Ioan Neculce, „au cădzut Dumitrașcu-vodă în mare cinste și dragoste la împăratul Petru Alecseeviciu, împăratul Moscului³⁶”.

Pe la sfârșitul anului 1710, doi boieri moldoveni, Ilie Abaza și Ion Merescu, erau la Petru I. Sursa care vorbește despre întâlnirea lor cu țarul rus este un *concept* al domnului Moldovei Mihail Racoviță și al boierilor din sfatul domnesc privind restituirea moșiilor lui Ioan Neculce și ale lui Ștefan Luca, alcătuit pe la 1720. Actul în cauză fixează că „în postul Crăciunului (sfârșitul lunii noiembrie 1710 – 6 ianuarie 1711 – I.E.) „au trimis împăratul Moscului de-u luat pe Ilie Abaza și pe Ion Merescul din Chiov de i-au dus la Stălii cu poștai...³⁷. Încercarea de a identifica numele „**Stălii**” cu vreo localitate din Ucraina ori Rusia ne-a dus, inițial, la localitatea **Stolin**, situată între localitățile Sluțk și Luțk, dar se știe foarte bine că în postul Crăciunului din iarna anilor 1710-1711, Petru I nu a fost în localitatea dată, el a trecut pe aici abia în ultima decadă a lunii martie 1711, și la 28 al aceleiași luni, țarul era deja la Luțk³⁸. Totodată, în *Dicționarul enciclopedic* al lui F. Brokgauz și I. Efron se afirmă că, după cucerirea Vâborgului în vara anului 1710, Petru I a venit la Petersburg, unde s-a aflat până la 17 ianuarie 1711, când s-a pornit în campania de la Prut³⁹. Afirmările acestor autori corespund adevărului, ele sunt confirmate de scrisorile lui Petru I din decembrie 1710 – 17 ianuarie 1711, care atestă faptul că în răstimpul indicat, țarul s-a aflat la Sankt Petersburg⁴⁰. Peste patru zile, la 21 ianuarie 1711, Petru I era la Moscova⁴¹. În acest caz, enigmaticul „**Stălii**” nu poate fi identificat cu vreun loc sau localitate, ci, probabil, este o redare eronată a termenului „**stoliță**”, „**stolinâi grad**”, adică capitală, oraș de reședință a țarului. Așadar, am putea afirma că cei doi boieri moldoveni, la porunca țarului, au fost duși foarte repede – cu caii de poștă – tocmai la Petersburg. Actul la care am făcut referire mai sus nu ne oferă nicio informație referitor la faptul că ei ar fi îndeplinit vreo misiune oficială a lui Dimitrie Cantemir sau a boierilor moldoveni, de aceea nu excludem faptul că ei s-au aflat la Kiev cu alte probleme. După cum reiese

³³ Dimitrie Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman. Creșterea și scăderea lui*. Vol. II. De la domnia lui Mahomedu IV până la domnia lui Ahmedu III, adecă de la anul 1683 până la anul 1712, București, 1878, p. 788-800.

³⁴ Ioan Neculce, *O samă de cuvinte*. Letopisețul Țării Moldovei, Chișinău, 1974, p. 234-235.

³⁵ Paul Cernovodeanu, *În vâltoarea primejdiilor. Politica externă și diplomația promovate de Constantin Brâncoveanu, 1688-1714*, București 1997, p. 31.

³⁶ Ioan Neculce, *O samă de cuvinte*. Letopisețul Țării Moldovei, Chișinău, 1974, p. 235.

³⁷ Documente privitoare la Istoria orașului Iași, vol. III, Acte interne, editate de Ioan Caproșu, Iași, Editura Dosoftei, 2000, p. 512.

³⁸ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, 1962, XI (1), с. 155.

³⁹ Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон, Энциклопедический словарь, т. XXIII, СПб., 1898, с. 493.

⁴⁰ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. X, Москва 1956, с. 421-453; 1962, XI (1), 346.

⁴¹ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, 1962, XI (1), с. 346.

din actul citat mai sus, nu ei au fost cei care au solicitat întâlnirea cu țarul, ci Petru I a trimis poruncă „de-u luat” și „i-au dus” în locul unde se afla acesta, utilizând mijlocul de transport cel mai rapid pe acele vremuri, ceea ce vorbește despre graba țarului. De asemenea, conținutul actului la care am făcut referință nu permite interpretarea lui în sensul că între cei doi boieri și țar ar fi avut loc negocieri: boierii moldoveni, pur și simplu, au fost chestionați în privința unor probleme ce prezentau un interes deosebit pentru Curtea de la Petersburg: care este distanța de la Nistru până la Iași, de la Iași până în Țara Românească și până la Dunăre și de la Dunăre până la Istanbul? în Țara Moldovei pâine și oaste este multă sau nu? cum consideră ei, domnul și boierii vor susține Rusia sau nu?⁴². Cu regret, dar răspunsurile celor doi boieri moldoveni nu sunt cunoscute.

Foarte posibil ca anume despre Ilie Abaza și Ion Merescul să fie vorba în scrisoarea lui Petru I din 23 decembrie 1710 adresată lui D. Golițan, în care, printre altele, acesta era informat că „au venit la noi dintre moldovenii care au plecat din Țara Moldovei pentru salvarea lor și locuiesc în gubernia Kiev, două-trei persoane, oameni cunoscuți și deștepți”, țarul poruncind ca ei să „fie satisfăcuți cu soldă pentru călătorie”⁴³. Dacă ipoteza dată corespunde realității, atunci observăm că țarul, conștient de un eventual conflict cu Poarta, a încercat să se informeze referitor la situația din teritoriile care ar fi putut deveni teatrul unor operații militare.

În același timp, *Conceptul* ne oferă unele informații referitor la poziția unei părți a boierimii moldovene și a clerului. Conform relatării fostului vistiernic Ștefan Luca, atunci când el a mers „cu cărți la împăratul Moscului, au găsit acolo pe alții mai înainte trimiși soli de boieri, fără știrea lui Dumitrașcu vodă”. În act numele lor a fost menționat, dar, din nefericire, locul în cauză este deteriorat și numele acestor boieri nu se poate citi. Imediat după locul deteriorat din act urmează fraza: „Ș-au adus un vrav de cărți a boierilor ce au fost trimis la împăratul Moscului: a sfinției sale părintelui mitropolitului chir Ghedeoan, și a lui Antohi hatman, și a lui Savin banul” și a multora altora, care informau țarul că Moldova dispune de o oaste de 10 000 de oșteni, gata să slujească țarului fără bani și un detașament de 500 de feciori de boieri. Anume dintre aceștia s-au trimis în Polonia 50 de oșteni cu boierii Lazul sulger, Pahule, Moțoc, Călmașul și alții pe care actul în cauză nu-i nominalizează, aceștia au solicitat „vro 10 000 - 15 000 de muscali”, „să lovească leșii” și să-l prindă pe domn, să ruineze Bugeacul și să distrugă podul de la Oblucița.

Așadar, este cert faptul că o parte din boierii moldoveni și mitropolitul țării au inițiat, fără știrea lui Dimitrie Cantemir, în care nu aveau încredere și care, conform planului lor, trebuia prins, fiind, în opinia unei părți a boierimii moldovene, omul turcilor, legături cu Petru I, solicitând intrarea trupelor ruse în Moldova și promițând și ei ajutor din partea țării. Toate acestea, la 1720, erau apreciate de Ștefan Luca „feliuri de feliuri de îmbunătăuri deșerte”. Mărturiile depuse de fostul logofet, numit apoi vistiernic, „n-au putut tăgădui părintele mitropolitului”, adică încă la 1720 s-a stabilit că ele corespund realității.

Cât privește contribuția lui Ioan Neculce și a cumnatului acestuia, Ștefan Luca, la inițierea de către Dimitrie Cantemir a legăturilor cu Petru I, cei doi au afirmat categoric că „ei nu l-au sfătuit, nici l-au îndemnat să se închine, numai slugi au fost”, totuși se precizează că la un anumit moment ei au aflat despre aceasta, însă „n-au putut taina lui, după ce au vădzut-o, să o vădească”⁴⁴. Să „o vădească” cui? Evident, în primul rând altor boieri, adică Ștefan Luca și Ioan Neculce au cunoscut intențiile lui Dimitrie Cantemir cu mult timp înaintea celorlalți boieri, intenții care sunt totuși prezentate drept o inițiativă proprie a domnului țării, fără vreun amestec al lor. Oricum, este cunoscut faptul că Ștefan Luca era la curent cu gândurile lui Dimitrie Cantemir ceva mai înainte de 13 aprilie 1711, când el aducea mesajul domnului Moldovei la Luțk, negocia cu țarul și primea faimoasa *Diplomă și puncte*, semnată de țar. Mai mult, am putea admite participarea lui nemijlocită și la alcătuirea condițiilor în care Țara Moldovei ar accepta intrarea sub mână înaltă a țarului. Cât privește când a aflat Ioan Neculce despre intențiile lui Dimitrie Cantemir, aceasta rămâne încă o

⁴² Documente privitoare la Istoria orașului Iași, vol. III, Acte interne, editate de Ioan Caproșu, Iași, Editura Dosoftei, 2000, p. 512.

⁴³ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. X, Москва, 1956, с. 447.

⁴⁴ Documente privitoare la Istoria orașului Iași, vol. III, Acte interne, editate de Ioan Caproșu, Iași, Editura Dosoftei, 2000, p. 511.

taină. Totuși, după propriile sale mărturii, el era unul dintre dregătorii cei mai apropiați a domnului, cel „mai de credință” boier, însărcinat cu „toate trebile domniei”, de aceea nu trebuie exclus faptul că și el cunoștea intențiile lui Dimitrie Cantemir de la bun început. La aceasta pare să indice și insistența cu care Ioan Neculce și Ștefan Luca căutau la 1720 să-l convingă pe domn și pe sfatul domnesc că despre planurile lui Dimitrie Cantemir au știut nu numai ei, „ci au știut toată boierime”. Dar cu certitudine se știe, cel puțin nu avem nicio sursă care să indice, că în aprilie 1711 boierii țării ar fi avut cunoștință despre negocierile domnului cu Petru I. Mai târziu, în *Letopisețul Țării Moldovei*, redactat în deceniul al patrulea al secolului al XVIII-lea, Ioan Neculce afirma că el a aflat despre aceea „c-au fost scris să vie moscalii” abia atunci când trupele ruse au ajuns la Prut⁴⁵. Evident, această afirmație a lui Ioan Neculce nu este demnă de crezare, odată ce chiar și ofițerul armatei suedeze von Weismantel, aflat în Moldova, nota în *Jurnalul* său de campanie pentru luna mai 1711 că Moldova „se pregătea de răscoală, de cum a auzit de marșul încoace a moscoviților”⁴⁶. Nicidecum nu putea rămâne aceasta o taină pentru cronicarul moldovean.

În lumina actului din 1720, care atestă un paralelism în desfășurarea evenimentelor privitor la cunoașterea planurilor lui Dimitrie Cantemir de către Ioan Neculce și Ștefan Luca⁴⁷, putem presupune că cei doi boieri au cunoscut gândurile domnului de la început și, posibil, au participat la elaborarea clauzelor tratatului propus țarului Rusiei. Poate cineva dintre ei l-a informat despre legăturile lui Dimitrie Cantemir cu rușii pe fratele acestuia, Antioh, care se afla la Istanbul. Conform informației lui Ioan Neculce, acesta, la rândul său, l-ar fi informat pe caimacamul Porții „cu o lună mai înainte” de intrarea rușilor în Moldova despre aceea că „frate-său este hain”, dar nu a fost crezut, caimacamul bănuind „că-l pârește pre pizmă”⁴⁸.

* * * *

Prima știre sigură despre negocierile lui Dimitrie Cantemir cu țarul este oferită de cronicarul Axinte Uricariul, care ne informează că încă „de cu iarnă” la Petru I a fost trimis un sol de la domnul Moldovei – căpitanul Procopie Cunicovschi – cu propuneri concrete de alianță: acesta promite țarului rus că domnul Moldovei se va alătura rușilor, iar, dacă i se vor da bani, „va face și el vreo 20 000 de moldoveni”⁴⁹. Posibil ca anume căpitanul Procopie să fie acel sol al „domnului muntean” amintit într-o scrisoare a lui Petru I din 15 februarie 1711⁵⁰, care a sosit la Moscova și pe care editorii documentului dat, nu știm în baza căror argumente, îl consideră ca fiind sol al domnului Moldovei Dimitrie Cantemir⁵¹. Oricum, către 22 februarie 1711, Petru I avea știri noi din Moldova. În scrisoarea adresată la această dată lui G.F. Dolgoruki, țarul își exprima opinia că ar fi bine ca trupele ruse să intre în Brașlav sau poate mai bine în Iași să alunge dușmanul, să ocupe acel loc, fiindcă despre aceasta roagă „sărmanii creștini”⁵². În aceeași zi, Petru I se adresa și lui M.M. Golițân, prevenindu-l că în cazul în care trupele ruse vor intra în Moldova, să nu permită comportarea lor așa ca în Polonia și dacă cineva va manifesta impertinență, să fie executat fără milă⁵³. Și tot în aceeași zi a fost dat citirii Manifestul privind începerea războiului cu Imperiul Otoman. Moldovenii sunt amintiți în el, pe de o parte, ca suferind din partea turcilor, și pe de altă parte, ca aliați ai tătarilor, cu care au năvălit asupra localității Jagorlâk⁵⁴.

Nu este exclus ca această activizare a politicii Rusiei să se fi produs anume în urma

⁴⁵ Ioan Neculce, *O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, 1974, p. 242.

⁴⁶ Călători străini despre Țările Române, VIII, București, 1983, p. 320.

⁴⁷ „ei nu l-au sfătuit, nici l-au îndemnat să să închine”; „n-au putut (ei - I.E.) taina lui, după ce au vădzut-o, să o vădească”; „nici au știut numai ei”.

⁴⁸ Ioan Neculce, *O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, 1974, p. 244-245.

⁴⁹ Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, II, București, 1994, p. 233.

⁵⁰ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, 1962, XI (1), с. 64.

⁵¹ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, 1962, XI (1), с. 377.

⁵² Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, 1962, XI (1), с. 73.

⁵³ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, 1962, XI (1), с. 74.

⁵⁴ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, 1962, XI (1), с. 75, 79.

negocierilor țarului cu căpitanul Procopie. Abia peste o lună de zile, la 22 martie 1711, G.F. Dolgoruki, care se afla la Jaworow, răspundea la amintita scrisoare a țarului și îl informa că nu a trimis oști spre Iași pentru a nu-i determina pe turci să grăbească intrarea în Moldova, până când oastea rusă nu este concentrată toată. Dolgoruki propune țarului ca să meargă mai întâi spre Dunăre, să-i țină pe turci la linia Dunării, să-i stăpânească nu numai pe moldoveni și munteni, ci întreaga regiune până la numitul râu, ceea ce-i va sili pe turci să încline spre o pace favorabilă cu Rusia⁵⁵.

Cronicarul moldovean Axinte Uricariul explică amintitul pas al domnului Moldovei – adresarea la Rusia – prin aceea că „știindu-se pre sine a fi învățat, n-au socotit ca să întrebe de sfat pe boiarii cei bătrâni, ci cu mintea sa cea crudă au socotit”⁵⁶. Procopie Cunicovschi, informează același cronicar, a rămas reprezentantul permanent al lui Dimitrie Cantemir pe lângă Petru I, odată ce domnul Moldovei „pururea cerca la moscali pe la Soroca, având la moscali pe Procopie căpitanul”⁵⁷.

Pentru a nu trezi bănuielile otomanilor, de la care, după cum s-a menționat mai sus, avea permisiunea de a trimite curieri la ruși, Dimitrie Cantemir „de o parte trimitea veștile la Poartă, de altă parte trimitea la moscali cu jurământuri despre sine, ca să vie mai tare și ce să lucrează despre turci”⁵⁸. Această politică tainică promovată de Cantemir, conform lui Axinte Uricariul, nu a trezit bănuieli nici la otomani, nici la moldoveni, „boiarii și țara” au înțeles „că s-au hainit Dumitrașcu vodă”⁵⁹ abia în seara de 1 iunie 1711. Anume cu acest termen, „hainit”, ceea ce semnifică atunci încălcarea jurământului, este apreciată acțiunea lui Dimitrie Cantemir de către Axinte Uricariul.

Negocierile lui Dimitrie Cantemir cu Petru I, după ce Procopie Cunicovschi a rămas „la moscali”, au continuat prin logofătul Ștefan Luca, care sosește la Luțk, unde țarul se afla de la 27 martie 1711. Petru I convoca pentru 12-13 aprilie 1711 un „conciliu” militar pentru a discuta problemele legate de campania trupelor ruse spre hotarele Moldovei. La „conciliu” s-a decis ca trupele ruse să ajungă la linia Nistrului nu mai târziu de 20 mai 1711⁶⁰. Nu dispunem nici de cea mai vagă informație referitor la aceea că la numitul „conciliu” s-ar fi discutat și problema Moldovei.

La Luțk au avut loc și negocierile lui Ștefan Luca cu Petru I și contele G. Golovkin. Rezultatul negocierilor a fost faimoasa *Diplomă și puncte* din 13 aprilie 1711, semnată de țar și conte, al cărei original în rusă a fost descoperit și publicat⁶¹. Ulterior a fost descoperită varianta în limba latină a Diplomei menționate. L. Demeny crede că textul latin prezintă traducerea ulterioară a Diplomei din 13 aprilie 1711⁶². Ioan Caproșu și Gheorghe Pungă cred că acest document „a fost în realitate redactat în limba latină de către Dimitrie Cantemir și doar confirmat cu toate punctele sale de Petru I”⁶³. Deci, textul latin al Diplomei din 13 aprilie 1711 ar fi anterior textului rusesc și ar prezenta condițiile pe care Dimitrie Cantemir le-a propus țarului rus. De așa manieră, deocamdată, nici această problemă nu este rezolvată.

Este de subliniat faptul că negocierile lui Dimitrie Cantemir cu Petru I nu s-au încheiat la Luțk. Conform informațiilor lui Axinte Uricariul, ele au continuat prin același Ștefan Luca la Jaworow, localitate aflată la circa 8 mile de orașul Lvov, unde solul domnului Moldovei „au întărit lucrurile mai tari cu jurământ”⁶⁴. Aceste noi negocieri au avut loc la începutul lunii mai 1711, când Petru I se afla în localitatea sus-numită. Dintr-o scrisoare a țarului din 7 mai 1711 adresată comandanților militari V.V. Dolgoruki și B.P. Șeremetev (ultimul, cu certitudine, a participat la „conciliul” de la Luțk) aflăm că Petru I abia atunci îi informa pe aceștia despre propunerea făcută anterior de către domnul Moldovei referitor la dorința acestuia de a intra în supușenia Rusiei, propunere acceptată de

⁵⁵ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, 1962, XI (1), с. 420.

⁵⁶ Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, II, București, 1994, p. 233

⁵⁷ Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, II, București, 1994, p. 240.

⁵⁸ Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, II, București, 1994, p. 233.

⁵⁹ Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, II, București, 1994, p. 241.

⁶⁰ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, 1962, XI (1), с. 462-463.

⁶¹ Исторические связи народов СССР и Румынии, Т. III, Москва, 1970, с. 323-327.

⁶² L. Demeny, *Tratatul de alianță antiotomană între Moldova și Rusia din 1711*, în: *Magazin istoric*, 10, 1973, p. 12.

⁶³ *Istoria românilor*, Chișinău-Iași, 1992, p. 201.

⁶⁴ Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, II, București, 1994, p. 240.

țar. Pentru confirmarea poziției sale, Petru I informa pe comandanți că a trimis la domnul Moldovei „cartea noastră cu semnătura noastră” (așa apreciază Petru I *Diploma* din 13 aprilie 1711 – drept o „carte” de răspuns, nu un tratat cu domnul Moldovei - I.E.), pe care acesta a primit-o cu bucurie. În prezența reprezentantului țarului, Dimitrie Cantemir a sărutat Sfânta cruce „și trimite zilele acestea la noi asemenea articole și jurământul conform cărora el vrea să fie în supușenia noastră și să se alăture la oștile noastre, întărite cu semnătura și pecetea sa”⁶⁵.

Din acest text, mai mulți istorici au tras concluzia că ar trebui să mai existe un altul, semnat de Dimitrie Cantemir, dar care, probabil, nu s-a păstrat⁶⁶. Însă examinarea atentă a scrisorii lui Petru I din 7 mai 1711 atestă că supoziția nu este fondată: solul rus a transmis țarului, cel puțin așa poate interpretat textul dat – doar promisiunea domnului Moldovei de a trimite un asemenea text. Dar, după cum s-a arătat, împreună cu solul rus, la Petru I a revenit și Ștefan Luca, care a continuat negocierile cu țarul. Nu excludem faptul că Ștefan Luca a prezentat țarului un text semnat de Dimitrie Cantemir. La existența unui asemenea text ar indica și scrisoarea lui Petru I din 15 iunie 1711 adresată lui Frederic al IV-lea, regele Danemaricii. Țarul informa că Dimitrie Cantemir a trecut de partea Rusiei și în virtutea „tratatului încheiat și semnat de el” s-a obligat să fie aliat în actualul război împotriva otomanilor⁶⁷. Dar, și în acest caz, actul semnat de domnul Moldovei, rămas deocamdată necunoscut, nu poate fi apreciat drept “tratată”, deoarece, după cum se va arăta mai jos, el a fost modificat la sfârșitul lunii iunie 1711. Ioan Neculce știa și el de aceste negocieri ale lui Ștefan Luca, dar indică o altă localitate, Jaroslaw⁶⁸, situată în Galiția și unde Petru I s-a aflat abia între 22 și 30 mai 1711⁶⁹. Reieșind din faptul că, în relatarea lui Axinte Uricariul despre evenimentele care au avut loc la 1 iunie 1711 în Moldova, este indicat că Ștefan Luca „de curând venise cu răspuns de la împăratul Moscului de la Iavorov”⁷⁰, nu credem posibile două solii ale acestuia la Petru I în luna mai: una la Jaworow, unde țarul s-a aflat între 15 aprilie și 21 mai și alta la Jaroslaw⁷¹, unde s-a aflat între 22 și 30 mai 1711. Fără îndoială, este vorba de o singură solie a lui Ștefan Luca, care a durat ceva mai mult, el venind cu țarul până la Jaroslaw, ultima localitate fiind cunoscută de Ioan Neculce și indicată de el ca loc al negocierilor. După ce prezintă textul tratatului, conform cronicarului Ioan Neculce – de la Jaroslaw, acesta precizează că „pre aceste ponturi au giurat tare împărăția Moscului și au și iscălit mai gios”⁷².

Posibil că, anume în urma negocierilor de la începutul lunii mai, apare noul manifest al țarului cu data de 8 mai 1711, adresat locuitorilor din Moldova, Muntenia și tuturor popoarelor creștine din Imperiul Otoman, în care aceștia erau chemați la luptă, promițându-li-se bani și arme. În cazul în care se va reuși eliberarea popoarelor creștine, țarul le asigură că nu va manifesta sete de putere, nici tendința de a lărgi posesiunile sale ori îmbogățirea pe contul acestor popoare, fiindcă el are destule domenii ale sale atât din perioada anterioară domniei lui, cât și cucerite de el de la neprietenii săi. Dimpotrivă, manifestul țarist promitea că fiecare din popoarele eliberate va rămâne în vechile libertăți, cu propriii prinți și șefi, iar acelor popoare care nu i-au avut din cauza turcilor li se va permite, sub protecția țarului, să-și aleagă conducători din rândurile lor, ele vor fi popoare libere și aliate sub protecția țarului, realitate care va fi întărită prin tratate și gramote ale țarului. În același timp, Manifestul atenționa că acei care nu se vor alipi la trupele ruse sau vor manifesta acte de dușmănie vor fi nimiciți⁷³. Nu trebuie să ne surprindă aceste declarații ale țarului. Petru I promova o politică duplicitară, care urma să-i asigure succesul în lupta cu Imperiul Otoman și care iese pregnant în evidență în rezoluțiile țarului la cererile împuterniciților poloni exprimate la negocierile de la Jaroslaw din ultima decadă a lunii mai 1711. Pentru a-i determina pe polonezi să

⁶⁵ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, 1962, XI (1), с. 221.

⁶⁶ Исторические связи народов СССР и Румынии, Т. III, Москва, 1970, с. 378-379.

⁶⁷ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, 1962, XI (1), с. 289.

⁶⁸ Ioan Neculce, O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei, Chișinău, 1974, p. 236.

⁶⁹ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, XI (1), с. 461.

⁷⁰ Axinte Uricariul, Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei, II, București, 1994, p. 241.

⁷¹ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, 1962, XI (1), pp. 453, с. 502-503.

⁷² Ioan Neculce, O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei, Chișinău, 1974, p. 237.

⁷³ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, 1962, XI (1), с. 225-227.

se încadreze mai activ în acțiunile antiotomane, într-un act din 29 mai Petru I, îi promitea lui August al II-lea că acele „teritorii turcești și provincii” care vor fi cucerite de trupele aliate, acele locuri cucerite de ambele state aliate se vor împărți în mod egal și se vor ține în stăpânirea lor⁷⁴. Nu știm dacă aceste intenții ale țarului erau cunoscute lui Dimitrie Cantemir, dar o umbră de neîncredere între cele două părți este semnalată permanent de sursele istorice.

Ioan Neculce ne relatează despre starea de neîncredere dintre Petru I și Dimitrie Cantemir. Cronicarul nota că țarul „au scris lui Dumitrașcu-vodă să se gătească și să-i iasă întru întâmpinarea oștii mochicești la Nistru. Iară de n-a ieși la Nistru și a aștepta până s-a bate cu turcii și i-a birui, atunce ori să închine, ori nu să mai închine, că atunce mulți domni s-ar afla”⁷⁵. Din această frază desprindem poziția lui Dimitrie Cantemir similară cu poziția altor domni care au domnit până la el – de a se alia forțelor creștine numai după ce acestea vor obține victorii reale asupra trupelor otomane. O asemenea poziție nu convenea lui Petru I, care cere intervenția hotărâtă a domnului Moldovei imediat ce trupele ruse vor ajunge la Nistru. Dar, conform cronicarului moldovean, în pofida acestei cereri a lui Petru I, „Dumitrașcu-vodă sta atunce în cumpănă, cum ar nemeri să hie mai bine”⁷⁶ și aștepta „că va merge Șeremet degrabă în gios, de va agiunge în Bugeac, și va începe a să lovi cu tătarii, și el să va mai zăbovi a să găti la Eși, să rămâie în urmă, ca să vadă cum a merge tabăra lui Șeremet”⁷⁷.

Așadar, Dimitrie Cantemir ducea o politică de expectativă, așteptând rezultatele luptelor trupelor ruse conduse de B.P. Șeremetev cu turcii și tătarii în Bugeac. Acesta însă nu se grăbea să se avânte în lupte cu tătarii: „den Soroca de la Nistru, nu să mai pogorâe în gios, să margă la pod la Dunăre, unde-l orânduisă, că se teme, că ave oaste puțină, ce pre cătinel să trage pe Nistru în gios”⁷⁸. Într-un asemenea context nefavorabil, Dimitrie Cantemir, părăsit de o mare parte din boierii săi⁷⁹, temându-se că va fi mazilit de turci, rămas practic fără mijloace financiare, „schimbat-au sosoteala într-alt chipu”⁸⁰ și trimite pe Dimitrie aga și pe căpitanul Procopie Cunicovschi, care revenise între timp de la țar, la B.P. Șeremetev, care se afla la Movilău⁸¹, solicitând „să-i trimită în grabă vro 4 000 de moscali aice în Iași” pentru paza lui.

Sursele rusești, de asemenea, indică atitudinea șovăitoare a domnului Moldovei. *Jurnalul de campanie* al lui B.P. Șeremetev ne informează că, la 28 mai 1711, acesta a primit o scrisoare de la Dimitrie Cantemir, datată cu 20 mai, în care domnul solicita de urgență ajutor pentru „a-i da mijlocul de scăpare din pericolul” în care se afla. Cererea lui Dimitrie Cantemir a fost satisfăcută și spre Iași, în grabă, a fost trimis brigadirul Kropotov cu trupe și, printre alte instrucțiuni ce le primise acesta, el trebuia să-l convingă pe domnul Moldovei să se alătore oștilor rusești⁸². Despre aceste evenimente ne informează și *Jurnalul de campanie* al lui G. Golovkin, cu precizarea că Dimitrie Cantemir „s-a dat pe față de partea M.S. țarului” abia la 3 iunie 1711⁸³. Afirmția editorilor volumului al XI-lea, partea I, referitor la aceea că Petru I a sosit la Brașlav la 6 iunie, iar „la 8 iunie el s-a văzut acolo cu D.C. Cantemir” nu este decât o eroare regretabilă⁸⁴.

Deci, la sfârșitul lunii mai 1711, rușii încă nu erau siguri de faptul că Dimitrie Cantemir li se va alătura. Totuși, la începutul lunii iunie, domnul Moldovei întâmpină trupele rusești. Aderarea deschisă a lui Dimitrie Cantemir la Rusia l-a bucurat nespus de mult pe Petru I, bucurie exprimată

⁷⁴ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, 1962, XI (1), с. 250-251.

⁷⁵ Ioan Neculce, O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei, Chișinău, 1974, p.237-238.

⁷⁶ Ioan Neculce, O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei, Chișinău, 1974, p.238.

⁷⁷ Ioan Neculce, O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei, Chișinău, 1974, p.238; 241.

⁷⁸ Ioan Neculce, O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei, Chișinău, 1974, p.238; 241.

⁷⁹ Ioan Neculce, O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei, Chișinău, 1974, p. 240; Axinte Uricariul, Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei, II, București, 1994, p. 241.

⁸⁰ Ioan Neculce, O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei, Chișinău, 1974, p. 241.

⁸¹ Ioan Neculce, O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei, Chișinău, 1974, p. 242; Axinte Uricariul, Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei, II, București, 1994, p. 241.

⁸² Călători străini despre Țările Române, VIII, București, 1983, p. 415-416.

⁸³ Călători străini despre Țările Române, VIII, București, 1983, p. 552.

⁸⁴ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва 1962, XI (1), с. 494.

de acesta în mai multe scrisori din 6-8 iunie 1711 către comandantul săi și către senat⁸⁵.

Ajuns la 13 iunie 1711 pe malul stâng al Nistrului, lângă Soroca, Petru I s-a ciocnit cu o problemă foarte serioasă – problema aprovizionării armatei sale. Scrisorile către B.P. Șeremetev și V.V. Dolgoruki din 13 iunie denotă starea de iritare a țarului, care constată că oastea nu are de unde procura provizii și, continuă țarul, dacă în Moldova nu sunt, atunci le recomandă să meargă în Bugeac, unde a auzit că sunt⁸⁶.

Iritarea țarului față de Dimitrie Cantemir s-a manifestat în faptul că el nu a răspuns la o depeșă a domnului Moldovei, pe care o primise cu câteva zile mai înainte, poruncind grafului G. Golovkin să răspundă, țarul va răspunde la depeșa lui Dimitrie Cantemir abia la 16 iunie. Dar până la aceasta, avem răspunsul nedatat al lui V.V. Dolgoruki la o scrisoare a țarului din 13 iunie, în care îl anunța că s-a sfătuit cu domnul Moldovei și ambii au hotărât să meargă spre Bugeac pentru aprovizionarea oastei. Din aceeași scrisoare aflăm că boierii moldoveni știau deja că în tratatul lui Dimitrie Cantemir cu Rusia se prevedea domnia ereditară a dinastiei Cantemirilor, ceea ce a provocat nemulțumirea profundă a boierilor, dar acest lucru nu l-a prea neliniștit pe domn, care, în pofida faptului că știa deja că turcii au numit un alt domn în Moldova, îl asigura pe Dolgoruki că boierii nu vor trece de partea turcilor, cu excepția poate a câtorva care locuiesc în partea de jos a Prutului⁸⁷. Conform sursei date, boierii moldoveni ar fi aflat despre existența unei înțelegeri dintre domn și țar cel târziu către mijlocul lunii iunie 1711.

După cum s-a menționat, țarul a răspuns la depeșa domnului Moldovei amintită mai sus abia la 16 iunie. În primul rand, el se îndreptățește că nu a răspuns mai înainte, fiindcă a fost ocupat cu alte treburi. În continuare, țarul își exprima satisfacția în legătură cu faptul că „cum numai generalul nostru, feldmareșalul graful Șeremetev a intrat, cu o parte considerabilă a cavaleriei noastre, în provincia supusă, amabilitatea voastră a respectat întru totul și a îndeplinit promisiunea pe care a făcut-o conform tratatului: pe sine, armele și oastea le-ai alipit la noi”⁸⁸. Petru I recunoaște aceste realități cu sinceritate și crede că domnul Moldovei va îndreptăți și în viitor speranțele țarului, căruia i s-a dat sub protecție, promițându-i că roadele și avantajele așteptate de domn, de urmașii săi și de țară le va primi și le va avea⁸⁹. În același timp, țarul solicita lui Dimitrie Cantemir ajutor „cu sfaturile sale înțelepte” și cu provizii.

Desigur, ezitarea domnului Moldovei, de care s-a amintit mai sus, poate fi explicată prin teama față de turci. Dar mai erau și alte cauze. Situația lui Dimitrie Cantemir era agravată și de adresările mitropolitului Moldovei Ghedeon la Petru I, mitropolitul țării nu avea încredere în Cantemir, considerându-l omul turcilor. Dintr-o scrisoare a lui Petru I către S. Raguzinski din 20 iunie aflăm că mitropolitul Ghedeon a trimis un om al său la țar pe când acesta se afla la Jaworow, solicitând un reprezentant de la acesta pentru a-l conduce la Petru I. Dar, conform afirmației țarului, o asemenea întâlnire nu a avut loc⁹⁰.

La rândul său, S. Raguzinski îl informa pe țar că la Dimitrie Cantemir a parvenit o știre conform căreia Petru I, ocolindu-l pe domn, ar fi scris „mitropolitului să pregătească o reședință în Iași” pentru împărat. S. Raguzinski îl ruga pe țar să nu trateze cu „nimeni treburile Înălțimii Voastre decât doar prin domnul Moldovei însuși”, asigurându-l pe Petru I că Dimitrie Cantemir „râvnește să slujească Înălțimii Voastre cu trupul și sufletul cu toată sânguința”⁹¹. Toate aceste acuzații sunt respinse de țar în scrisoarea de răspuns către S. Raguzinski din 24 iunie⁹². Oricum, acest schimb de scrisori atestă atât starea tensionată dintre Dimitrie Cantemir și mitropolitul Ghedeon, cât și nesiguranța domnului Moldovei față de intențiile lui Petru I, ceea ce era un motiv suficient pentru a accentua starea de pregetare a domnului.

⁸⁵ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, 1962, XI (1), с. 278-282.

⁸⁶ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, 1962, XI (1), с. 287-288.

⁸⁷ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, 1962, XI (1), с. 550.

⁸⁸ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, 1962, XI (1), с. 292.

⁸⁹ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, 1962, XI (1), с. 292.

⁹⁰ Călători străini despre Țările Române, VIII, București, 1983, p. 551.

⁹¹ Călători străini despre Țările Române, VIII, București, 1983, p. 572-573.

⁹² Călători străini despre Țările Române, VIII, București, 1983, p. 572-573.

Sosirea trupelor ruse în Moldova l-a bucurat nespuse de mult și pe Dimitrie Cantemir, văzând în acestea parcă „pre Dumnezeu cu mii de îngeri”, consemnează Axinte Uricariul⁹³. Domnul a primit de la ruși bani și, pentru utilizarea rațională a lor privind organizarea oștirii, l-a numit pe credinciosul său boier Ștefan Luca mare vistiernic.

Intrarea trupelor ruse în Moldova l-a determinat pe Dimitrie Cantemir să se adreseze țării cu un *Manifest*, semnat și de patru mari boieri ai țării, prin care locuitorii erau chemați să se angajeze în lupta împotriva otomanilor. Nicolae Iorga data acest manifest cu 17-23 iunie 1711⁹⁴, totuși, el a fost anunțat locuitorilor Țării Moldovei la o dată anterioară, între 2-5 iunie 171⁹⁵, sau poate chiar anterior zilei de 2 iunie, odată ce la această dată Dimitrie Cantemir îi anunța pe B.P. Șeremetev și pe S. Raguzinski despre aceea că a trimis deja locuitorilor țării porunci să se adune la oaste către 15 iunie, iar cine nu va veni va fi pedepsit⁹⁶. Domnescul *Manifest* prevedea pedepse aspre pentru cei care nu se vor prezenta la oaste: „iar care nu va voi, averile i se vor confisca” ; „și dacă de acum înainte, cineva ar voi să fie de partea otomanilor, de față ori în taină, acela va fi afurisit, blestemat, izgonit... averile lui, ca ale unui dușman al Măriei Sale Țarului, se vor confisca, și le va pierde, și pedeapsa-i va fi tăierea capului”; „cine se va arăta protivnic acestei cărți va chema asupra capului său mulțime de nenorociri starșnice”; dacă „cineva din voi nu se va înfățișa în tabără până la 15 Iulie, va fi pedepsit cu asemenea pedepse”⁹⁷.

Cronicarii moldoveni ne informează cu lux de amănunte despre atitudinea locuitorilor față de oastea rusă. Nicolae Costin ne relatează următoarele: „Iară codrenii de la codrul Chigheciului, dacă au vădzut că să apropie vezirul și hanul cu oștile, îndată au agiunsu la hanul de s-au închinat; și cu atâta apoi au hălăduitu de pradă și de robie”⁹⁸.

Ioan Neculce ne informează că în timpul când B.P. Șeremetev a mers de la Soroca la Țuțora „s-au rădicat toți orheenii, sorocenii și lăpușnenii, de-au venit cu dânsul pân-au trecut Prutul”. Dar „țărănimea cu bejenii s-au dus în Cârlișgătură, iară slujitorimea au rămas toată la Dumitrașcu-vodă, în oaste”⁹⁹. Așadar, numai slujitorii s-au încadrat în oastea lui Dimitrie Cantemir, în timp ce țărani s-au refugiat în ținutul Cârlișgătura.

Promisiunea anunțată în *Manifestul* domnului Moldovei că cei care se vor înrola la oaste vor primi bani a determinat situația că „slujitorii, dacă-au audzit, au și început a vini toți de toate părțile și a să scrie la steaguri. Și audzind de leafă, nu numai slujitorii să scrie, ce și ciobotarii, croitorii, blănarii, cârșmarii. Slugile boierești lăsa pre boierii săi de să scrie la steaguri”. Dar această oaste, în aprecierea lui Ioan Neculce, era „oaste de strânsură, din târgu (adică din capitala țării, din Iași - I.E.), mai mulți fără arme decât cu arme”¹⁰⁰. Comportamentul acesteia, după cum se reiese din informația altui cronicar moldovean, nu era de invidiat. „Deci moldovenii, relatează Axinte Uricariul, cum au luat banii, au început a bea pe la cârciume zioa, iar noaptea să ducea pe la drumuri și la bejenii de jăfua pre oameni pre furiș, iar apoi și de față. Alții umbla de strica prisecile oamenilor”. Făcând o apreciere generală a situației, Axinte Uricariul, contemporan al acelor evenimente, afirma că anume din acest timp „au purces toate lucrurile țării dintâia-și dată spre răsipă și fără socoteală”¹⁰¹. În lumina acestor precizări cronicărești, este evident că rolul „factorului

⁹³ Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, II, București, 1994, p. 241.

⁹⁴ Nicolae Iorga, *Carol al XII-lea, Petru cel Mare și țările noastre (1709-1711)*, în: *Analele Academiei Române, Memoriile Secției Istorice, seria II, T. XXXIII*, București, 1911, p. 100-102.

⁹⁵ Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, II, București, 1994, p. 242; Andrei Pippidi, *Politică și istorie în proclamația lui Dimitrie Cantemir din 1711*, în: *Studii. Revistă de istorie*, 5, 1973, p. 923-940.

⁹⁶ Письма и бумаги императора Петра Великого, т. XI, Москва, 1962, XI (I), с.538-539.

⁹⁷ Nicolae Iorga, *Carol al XII-lea, Petru cel Mare și țările noastre (1709-1711)*, în: *Analele Academiei Române, Memoriile Secției Istorice, seria II, T. XXXIII*, București, 1911, p. 101-102.

⁹⁸ Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei (1709-1711)*, în: Nicolae Costin, *Scrieri*, I, Chișinău, 1990, p.389.

⁹⁹ Ioan Neculce, *O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, 1974, p. 245.

¹⁰⁰ Ioan Neculce, *O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, 1974, p. 245.

¹⁰¹ Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, II, București, 1994, p. 242.

popular”¹⁰² în evenimentele din vara anului 1711 merită să fie reevaluat.

Între timp, și Petru I a ajuns la hotarele Moldovei. La 20 iunie 1711, el a trecut Nistrul, iar la 24 iunie, conform surselor, a ajuns la Prut. În seara aceleiași zile s-a întâlnit cu Dimitrie Cantemir, care, a doua zi, „au făcut masă” țarului. La 26 iunie, țarul a vizitat mănăstirea Trei Ierarhi, apoi Dimitrie Cantemir și Petru I au fost prezenți în fața trupelor moldovene, după aceea s-a mers la Mitropolie, iar seara țarul s-a retras „la obuz, la Prut”. Ziua de 27 iunie nu este consemnată prin nimic de cronicile noastre. În schimb, din *Jurnalul de campanie* al generalului german Ludwig Nicholas Allard¹⁰³ și din relatarea lui Morean de Brasey¹⁰⁴, ambii aflați în slujba lui Petru I, aflăm că în această zi, în tabăra rusă s-a sărbătorit aniversarea a doi ani de la victoria de lângă Poltava.

În contextul informațiilor oferite de cronicarii moldoveni, un interes deosebit prezintă evenimentele care au avut loc la 28 iunie 1711. Axinte Uricariul afirma că „la 28 iunie au făcut masă mare și Petru împăratul, de au cinstit pe Dumitrașcu vodă și pe toți boierii țării. Și acolo s-au iscălit boierii de au priimit pe Dumitrașcu vodă domn vecinic și pe seminția lui”¹⁰⁵.

Nicolae Costin, de asemenea, menționează retragerea lui Petru I în tabăra sa de la Țuțora, unde, la 28 iunie, țarul l-a primit pe domn și pe boieri „și acolo s-au iscălit boierii de au priimit domnu vecinic pe Dumitrașco vodă și pe semenție lui”¹⁰⁶.

După cum s-a menționat mai sus, boierii țării au aflat despre înțelegerea domnului cu țarul, cel puțin în răstimpul 13-16 iunie 1711, dar nu este exclus să fi știut și mai înainte. În legătură cu aceasta, Ioan Neculce ne informează că unii boieri în frunte cu Iordache Ruset nu doreau să accepte clauza privind domnia ereditară a familiei Cantemir. Pentru a-i convinge pe boieri, contele Golovkin și Sava Raguzinski i-au convocat pe aceștia în casa spătarului Dediul, reușind să-i convingă pe o parte din ei să semneze, afirmând că țarului „nu-i trebuie nemică de la Țara Moldovei”, că el doar „silește să scoată această țară din robie, de suptu mâina păgânilor” și „domniile să nu să schimbe într-însa, să să facă cheltuială ca la păgâni”. Numai Iordache Ruset și ceata lui nu s-au lăsat convinși, subliniază Ioan Neculce, și „atunci le-u răspunsu Goloftin că într-altu chipu nu se poate”¹⁰⁷. Petru I, auzind de această îndârjire a lui Iordache Ruset, l-a trimis în „surgun la Soroca”, iar la retragerea în Rusia l-a luat la Kiev și l-a ținut în închisoare doi ani de zile

108

În continuare, cronicarul moldovean relatează că țarul a invitat în tabăra sa pe Dimitrie Cantemir și 15 boieri. Aceștia, „într-o miercuri” (era data de 28 iunie - I.E.), au chefuit împreună cu țarul și însoțitorii acestuia, iar „a doua zi s-au tocmit și boierii cu Dumitrașcu vodă și mitropolitul, și i-au făcut toți scrisori la mână și au iscălit toți, și împăratul”. După aceasta domnul a mers la Iași, unde au „priimit (tratatul - I.E) toți, și ceilalți boieri care nu să tâmplase la Prut”¹⁰⁹.

Așadar, cronicarii moldoveni numiți mai sus, martori oculari ai acelor evenimente, ne relatează că tratatul dintre Moldova și Rusia a fost semnat în tabăra militară a lui Petru I de la Țuțora de către Dimitrie Cantemir, mitropolitul Ghedeon, 15 boieri și de către țarul Petru I, iar ulterior și de alți boieri moldoveni.

Cronica lui Pseudo-Mustea ne oferă informații și mai prețioase privitor la evenimentele ce țin de semnarea tratatului moldo-rus. Autorul anonim al cronicii afirmă că Dimitrie Cantemir și „sinior Sava” (=Sava Raguzinski) „au chematu într-o dzi pre toți boierii” în biserica Curții domnești și logofetul a citit „scrisoarea cu ponturile”, deci textul tratatului a fost discutat de boieri, logofetul citind articol după articol în fața lor: „Și după ce cetea logofățul un pont, întreba Dimitrașcu-vodă pre boieri: bunu-i acestu pontu? Ei ziceau: bunu; iară care pontu nu era pre voia boieriloru, ei

¹⁰² Bogdan Murgescu, Factorul popular în lupta antiotomană a Țărilor Române. Un studiu de caz: 1711, în: Caietele Laboratorului de studii otomane, nr. 1, București, 1990, p. 153-161.

¹⁰³ Călători străini despre Țările Române, VIII, București, 1983, p. 436.

¹⁰⁴ Călători străini despre Țările Române, VIII, București, 1983, p. 467.

¹⁰⁵ Axinte Uricariul, Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei, II, București, 1994, p. 243.

¹⁰⁶ Nicolae Costin, Letopisețul Țării Moldovei (1709-1711), în: Nicolae Costin, Scrieri, I, Chișinău, 1990, p. 385.

¹⁰⁷ Ioan Neculce, O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei, Chișinău, 1974, p. 251.

¹⁰⁸ Ioan Neculce, O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei, Chișinău, 1974, p. 252.

¹⁰⁹ Ioan Neculce, O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei, Chișinău, 1974, p. 255.

răspundeau că nu-i bunu, și de aici stau până așezau cumu era mai bine”¹¹⁰.

Cronicarul anonim ne informează și despre negocierile anterioare, până la discuția din biserica Curții domnești, purtate de domnul Moldovei cu țarul prin Sava Raguzinski: „și cerșindu și el de la împăratul să-i facă așezare ca să fie domnu neschimbatu, prea lesne și-au isprăvitu domnia, dându-i împăratul **semnu de domnie chipul seu** ce-l purta Dimitrașcu Vodă la peptu din a dreapta”¹¹¹. Toate acestea, în opinia cronicarului anonim, semnificau că Dimitrie Cantemir era deja domn prin puterea țarului: „fiindu domnu de la împăratul creștin, au chematu într-o dzi pre toți boierii”. Colonelul și brigadirul francez Jean-Nicole-Maureau, aflat în serviciul țarului, relatează în notițele sale că la 23 iunie (de fapt, Petru I a sosit la Iași pe 24 iunie – I.E.). Petru I „l-a primit în supușenie pe domnul Moldovei... El i-a dăruit **portretul său**, bătut cu pietre scumpe”¹¹².

Informațiile celor două surse se completează reciproc: sosind la Iași, țarul l-ar fi primit pe Dimitrie Cantemir în supușenie și drept „semnu de domnie”, că domnește din partea sa, i-a dat portretul său, pe care domnul Moldovei îl purta în piept. Posibil, cu această ocazie să fi fost și vreo ceremonie, dar sursele istorice deocamdată păstrează tăcere...

Fragmentul citat mai sus din cronică anonimă sugerează clar supoziția că textul final al tratatului moldo-rus a fost discutat și chiar modificat de către boierii moldoveni în timpul acestor discuții. Concluzia care se impune din aceste relatări a lui Pseudo-Mustea este că textul prezentat de Ioan Neculce ca fiind negociat de Ștefan Luca la Jaroslaw este textul rezultat în urma dezbaterilor dintre boieri și domnitor, posibil, foarte apropiat de textul modificat al tratatului adus de Ștefan Luca, fie de la Jaworow, fie de la Jaroslaw, în urma negocierilor suplimentare cu țarul, dar, deosebindu-se esențial de **Diploma** din 13 aprilie 1711.

Nu putem exclude însă și unele negocieri ale lui Dimitrie Cantemir cu Petru I după sosirea acestuia la Iași. La această ne indică faptul că și până la 25 iunie inclusiv, țarul îl considera pe domnul Moldovei supus al său. *Jurnalul* lui Petru I, referindu-se la trimiterea lui Kropotov la Iași, menționează că Dimitrie Cantemir, cu puțin timp înainte de acest eveniment (30 mai 1711), „ca un creștin adevărat recunoscuse pe M.S. drept suveranul său și i se **închinase** printr-un trimis anume”¹¹³. Nu este exclus să se aibă în vedere solia lui Ștefan Luca la țar de la începutul lunii mai, dar important aici apare faptul cum interpretează Petru I solia acestuia.

În același sens este interpretată în *Jurnalul* lui Petru I și întâlnirea țarului cu domnul Moldovei la Iași pe 25 iunie 1711: Dimitrie Cantemir a sosit cu mai mulți boieri „în întâmpinarea Măriei Sale și i s-a **închinat ca supus** al său”¹¹⁴. Dar, din tratatul semnat la 28 iunie 1711, ale cărui clauze vor fi examinate mai jos, nu reiese nici un fel de supunere a domnului Moldovei față de țar. În acest caz, ar trebui să admitem că modificarea esențială a clauzelor tratatului, care excludeau orice supunere a domnului față de țar, s-a făcut între 26 și 28 iunie inclusiv. Petru I, în condițiile complicate în care se afla, în primul rând o lipsă cronică de furaje și alimente pentru armată, a fost nevoit să accepte toate modificările.

* * * *

Așadar, referindu-ne la tratatul moldo-rus din anul 1711, este necesar de subliniat faptul că actualmente cercetătorii dispun de două texte: **Diploma** semnată de Petru I și contele G. Golovkin la 13 aprilie 1711 și **textul tratatului** înserat de Ioan Neculce pe paginile *Letopisețului* său, semnat la Țuțora pe 28 iunie 1711 de Dimitrie Cantemir, mitropolitul Ghedeon, boierii moldoveni și, ceea ce este foarte important, de țarul Petru I. Aceste texte se deosebesc radical între ele, deosebire care a fost semnalată anterior în literatura istorică, dar a fost explicată în mod diferit de istorici.

P. Panaitescu explica această deosebire prin teama lui Dimitrie Cantemir de opoziția boierească – din această cauză, credea renumitul istoric, el a anunțat boierilor nu **Diploma** din 13

¹¹⁰ Cronicele României sau Letopisețele Moldaviei și Valahiei, ediția II, t. III, București, 1874, p. 46-47.

¹¹¹ Cronicele României sau Letopisețele Moldaviei și Valahiei, ediția II, t. III, București, 1874, p. 46.

¹¹² Я.Е.Водарский, Загадки Прутского похода Петра I, Москва, 2004, с. 71.

¹¹³ Călători străini despre Țările Române, VIII, București, 1983, p. 559.

¹¹⁴ Călători străini despre Țările Române, VIII, București, 1983, p. 560.

aprilie 1711, ci un alt text, care confirmă în primul rând privilegiile boierilor, text relatat de Ioan Neculce în cronica sa¹¹⁵.

N. Chiricenco nega total existența reală a textului reprodus de Ioan Neculce și afirma că acesta reprezintă o expunere liberă a condițiilor **Diplomei** din 13 aprilie, pe care cronicarul o cunoștea foarte bine, dar ulterior s-a îndepărtat de conținutul acesteia, fiindcă în timpul când el și-a redactat cronica sa, nu mai era adeptul consolidării puterii domnești în Moldova¹¹⁶.

Problema dată a fost reluată și de P. Sovietov, care, în temeiul cercetării atente a cronicilor moldovenești, a stabilit că textul tratatului moldo-rus, relatat de Ioan Neculce, a existat în realitate și ultima sa redacție a fost discutată și semnată la o ședință a sfatului domnesc de la sfârșitul lunii iunie 1711. Conform aceluiași autor, Pseudo-Mustea și-a scris cronica sa cel puțin cu 10-15 ani înainte de Ioan Neculce, el prezintă în mod liber articolele tratatului, iar Neculce „enumeră mai precis clauzele tratatului”¹¹⁷. Dar P. Sovietov se eschivează de la examinarea clauzelor tratatului semnat la 28 iunie 1711, clause care prevedeau viitorul statut politico-juridic internațional al Moldovei, referindu-se doar la problemele ce țin de modificarea relațiilor feudale, drepturile și privilegiile boierilor, instaurarea domniei ereditare în Moldova. Această poziție a autorului este absolut explicabilă, dacă ținem cont atât de faptul că studiul dat a fost publicat în anul 1975, cât și de clauzele pe care le voi examina mai jos, clauze care nu corespundeau închipuirilor ideologiei sovietice despre prietenia dintre popoare. Important este totuși faptul că P. Sovietov s-a pronunțat afirmativ în problema existenței reale a tratatului dintre Moldova și Rusia în varianta oferită de Ioan Neculce.

Clauzele care vizau direct viitorul statut politico-juridic internațional al Țării Moldovei după înlăturarea suzeranității otomane, conform tratatului de la Țuțora semnat la 28 iunie 1711, relatate de Ioan Neculce¹¹⁸ erau următoarele.

- „Țara Moldovii cu Nistrul să-i fie hotarul, și cu Bugeacul și cu toate cetățile tot a Moldovii să fie”. Această clauză prevedea restabilirea integrității teritoriale a țării, retrocedarea teritoriilor și cetăților ocupate de otomani de-a lungul secolelor și transformate în „raiale”; Țara Moldovei era recunoscută de Rusia lui Petru I în hotarele ei istorice de până la cuceririle otomane și strămutarea tătarilor în Bugeac.

- „Numai de odată prin cetăți să aședze moscalii oșteni, pân-s-a întemee țara, iar apoi să lipsască oastea moschicească”. Este destul de clară și semnificația acestei clauze: trupele rusești participante la războiul împotriva Porții și la recucerirea cetăților moldovenești ocupate de otomani urmau să instaleze în ele garnizoane provizorii până la refacerea țării, ulterior trebuiau să le părăsească și să le predea administrației moldovenești.

- „Bir să nu de țara nici un ban”. Evident, este vorba de anularea birului (haraciului) pe care Țara Moldovei îl plătea otomanilor. Rusia, deci, nu obliga Țara Moldovei la obligații financiare anuale pentru faptul că i-a acordat ajutorul necesar în vederea înlăturării suzeranității otomane.

- „Pre domnu să nu-l mazilească împăratul pân-la moarte, și pre urmă fiii lui, pre care ș-or alege țara”. Clauza dată stabilește monarhia ereditară a dinastiei Cantemir în Țara Moldovei, țarul nu avea dreptul nici să-l înlăture pe domn din scaunul țării, nici să se amestece în procesul de alegere a noului domn dintre urmașii celui decedat, aceasta inițiativă și hotărâre a problemei, aparținea în exclusivitate „țării”.

- „Neamul lui să nu iasă din domnie. Numai când s-ar haini sau când ș-ar lepăda legea, atunce acela să lipsască, și să puie din frații lui”. Prin acest articol domnia ereditară a dinastiei Cantemir este confirmată încă o dată. Domnul în funcție putea fi înlăturat nimai în două cazuri, considerate excepționale: atunci când el s-ar „haini” sau în cazul în care ar renunța la ortodoxie.

¹¹⁵ P. Panaitescu, Dimitrie Cantemir. Viața și opera, București, 1958, p. 105-106.

¹¹⁶ Н.П. Кириченко, Текст русско-молдавского договора 1711 г. и соответствие его летописи И. Некулче, în: Вековая дружба, Кишинев, 1961, с. 198-210.

¹¹⁷ П.В. Советов, Типологические аспекты молдавского феодализма (в период турецкого ига и в проектах о вступлении в подданство России, Польши и Австрии), în: Карпато-Дунайские земли в средние века, Кишинев, 1975, с. 167-168; 194-195.

¹¹⁸ Ioan Neculce, O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei, Chișinău, 1974, p. 236-237.

Clauza dată este confuză, or, pentru asemenea situație nu este descifrat destul de limpede modul în care domnul în cauză „să lipsască” de la tron și, mai ales, **cine avea prerogativa** „să puie” un alt domn din frații lui în Moldova: „țara” sau țarul? Formularea dată nu exclude, dacă se dorește, interpretarea în sensul că, în asemenea cazuri grave, putea interveni și amestecul țarului în procesul de instalare a noului domn în scaunul țării.

- „10 000 de oaste să fie tot gata în țară, și împărăția să le de lefe din visteria împărătească, din stoliță”. Așadar, Rusia se angaja să întrețină pe banii ei un corp de oaste destul de numeros, oaste necesară pentru a da ripostă dușmanilor care ar încerca să invadeze Țara Moldovei.

- „Din moscali să nu s-amestece la boierii Moldovei, nici să s-însoare în țară, nici moșii să cumpere”. Un articol drastic pentru eventualele planuri de expansiune a țarului. Această clauză îngreună orice posibilitate de răspândire a influenței ori prezenței Rusiei în Moldova. Apariția ei în tratatul moldo-rus din anul 1711 ar însemna atât că domnul și boierii intenționau să restabilească independența deplină a țării, cât și că Dimitrie Cantemir și boierii țării au ținut cont de „experiența” relațiilor Rusiei cu Ucraina de după 1654, de aceea ei au căutat să evite intransigent orice prezență a Rusiei în Țara Moldovei.

- „Cătră aceste i-au dat și titlu de domnie, să scrie mai de cinste și mai sus după cum să scriu domnii acmu, iar titlul așe-i era <<săninatul domn al Țărâi Moldovii, *samoderjețu* (sîngur stăpânitor) și *colegat* (prietin) Țărâi Moschicești>>, iar *nu robu supus*”. Clauza dată atestă fără putință de tăgadă că titulatura domnului Moldovei semnifică, cum se exprima Dimitrie Cantemir într-o altă lucrare, „puterea monarhicească” deplină a domnilor „într-a căroră mână stă viața și moartea supușilor săi”¹¹⁹, suveranitatea deplină a țării.

Așadar, clauzele tratatului moldo-rus din anul 1711 nu fac nicio aluzie referitoare la „ascultare”, „supușenie” sau aflare sub „mâna înaltă a țarului”, nici un fel de obligații ale domnului sau ale țării față de țar și statul acestuia; prin tratatul din 28 iunie 1711 domnul Țării Moldovei era considerat *prietin* al Rusiei. Era un adevărat tratat de amicitie între două state suverane.

Acestea sunt practic clauzele tratatului moldo-rus care determinau viitorul statut politico-juridic internațional al Țării Moldovei. În încheiere la cele menționate mai sus se impun și câteva concluzii finale.

- Diploma din 13 aprilie 1711, semnată de Petru I și contele G. Golovkin, nu poate fi calificată drept tratat moldo-rus, iar viitorul statut politico-juridic internațional al Țării Moldovei, în eventualitatea înlăturării suzeranității otomane, nu poate fi apreciat prin prisma acestui document. Actul vizat prezintă doar o primă etapă în negocierile lui Dimitrie Cantemir cu Petru I, un răspuns al țarului la propunerile lui Dimitrie Cantemir, propuneri care, deocamdată, nu sunt cunoscute, fie că ele nu s-au păstrat, fie că se află undeva prin arhivele rusești, unde încă nu a ajuns mâna istoricului interesat de ele.

- În cadrul relațiilor moldo-ruse din 1710-1711, Rusia, după zdrobirea suedezilor lângă Poltava, apare, pe de o parte, ca simbol al puterii, pe de altă parte, ca eliberator al popoarelor creștine din Balcani de sub dominația otomană. Fundamentul ideologic al acestui act, apreciat de popoarele creștine doar ca un act de binefacere din partea Rusiei ortodoxe, este religia creștină, care însă nu-i oferea Rusiei dreptul de a îngloba teritoriile date la posesiunile sale. Ideologia creștină îi oferea, în concepția elitei politice moldovene de la 1711, doar dreptul de eliberator și prieten al țării eliberate de sub suzeranitatea otomană, care urma să-și continue existența în condiții de libertate față de orice putere străină. În locul acestui deziderat urmărit de clasa politică din Moldova și de domnul ei, mai multe generații de istorici au creat și promovat cu insistență mitul despre așa-zisele intenții ale lui Dimitrie Cantemir de a alipi Țara Moldovei la Rusia. Rusofilismul lui Dimitrie Cantemir s-a manifestat, într-un anumit context istoric, numai în sensul obținerii unui ajutor militar de la Rusia pentru a înlătura suzeranitatea otomană, nicidecum al intrării Moldovei în componența Rusiei – situație fixată destul de clar în clauzele tratatului din 28 iunie.

- Este foarte important de subliniat și faptul că prin tratatul din 28 iunie 1711 semnat în Moldova, la Țuțora, în tabăra militară a lui Petru I, țarul a acceptat statutul Rusiei de țară prietenă Moldovei, renunțând la orice pretenții de supunere, suzeranitate, protectorat sau alte forme de

¹¹⁹ Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, I, București, 1999, p.90.

manifestare a supremației Rusiei asupra Țării Moldovei.

- 1. Studiul a fost publicat în: Klaus Bochmann, Vasile Dumbrava (Hg). Dimitrie Cantemir: Fürst der Moldau, Gelehrter, Akteur der europäischen, Leipziger Universitätsverlag GmbH, 2008, p.57-79.**